

Вільний та безстрашний

Світлій пам'яті Леся Танюка

18 березня на 78-му році життя відійшов у вічність український поет, критик, перекладач, мистецтвознавець, народний артист України, народний депутат України I–V скликань Верховної Ради, голова Всеукраїнського товариства «Меморіал» імені Василя Стуса, член Національної спілки письменників України, голова Національної спілки театральних діячів Леся Танюк.

Своїми «Щоденниками без купюр» (37 томів) Леся Степанович впустив читачів у власні професійний, інтелектуальний та інтимний світи. Не можна без подиву й захоплення читати цю працю, адже яку наполегливість і цілеспрямованість треба було мати, щоб регулярно фіксувати події, тексти (переважно заборонені), зустрічі тощо. Бурхливий час відлиги та батькові слова про те, що тільки велика риба пливе проти течії, визначили життєве призначення й мистецьке покликання Леся Танюка: зводити гігантську споруду під назвою Незалежна Україна. З її постановням забракло простору мистецтва, й діяльний подвижник занурився у вир політичного життя, аби пробити щільний комуністичний заслін і надати українського обличчя молодій державі.

Леся Танюк був єдиний у п'яти лицах: режисер театру, дослідник театру, перекладач, політик-народний депутат, громадський діяч. Рідко кому вдається стільки всього поєднати й встигати з усіма місіями впоратися. Ці іпостасі сформувалися ще під час навчання в інституті, а тогочасна юнь завдяки організаторському таланту Танюка потяглася до легендарного Клубу творчої молоді. Влада через кілька років його заборонила, злякавшись розкриття своїх жажливих злочинів (саме учасники клубу виявили останки розстріляних у Биківні). Забороняли також підготовлені разом із Аллою Горською вистави у Львові, Одесі, Харкові. Леся був бунтарем і, рятуючись від переслідувань, поїхав до Москви, де реалізував себе в тамтешніх театрах.

Поставив понад 50 вистав, серед яких «Маклена Граца», «Патетична соната» Миколи Куліша, «Ніж у сонці» за Іваном Драчем, «Матінка Кураж» за Бертольдом Брехтом, «У день весілля» Віктора Розова, «Казки О. Пушкіна», «Месьє де Пурсоньяк» за Мольєром, «Принц і жебрак» за Марком Твенном, «Удова полковника» Юхана Смуула, «Диктатура совісті» Михайла Шатрова. Був режисером фільму «Десята симфонія», сценаристом «Голоду-33», автором серії телефільмів про Розстріляне Відродження.

У 1990-х роках Леся Танюк, окрім виконання депутатських обов'язків, реалізує себе як публіцист: виходять книжки «Хроніка опору» (1991), «Парастас» (1998), «Quo vadis, Україно?», «Кому закони не писані?», «В'ячеслав Чорновіл. Пульс української незалежності» (2000); віддає глибоку шану велетням українського театру Миколи Кулішу й Леся Курбасу як автор двох книжок, присвячених своєму педагогу: 1974-го вийшла монографія російською «Марьян Крушельницький», а 2007-го – українською розкішна книжка-альбом. Одним із обов'язків були переклади, переважно європейської драматургії – Шекспір, Мольєр, Брехт, Піранделло, Аполлінер, а також романи Джойса Кері «Улюбленець слави», Жозефа Кесселя «Лев», праця Гордона Крега «Про мистецтво театру» (1974) та ін.

Леся Степанович не міг жити без громадської роботи, ніколи її не полишав: заснував і був головою Всеукраїн-

ського товариства «Меморіал» імені Василя Стуса (1989–2014), з 2014-го – почесний голова. Багато років очолював Спілку театральних діячів України.

Свого часу головний редактор журналу «Київ» Володимир Дрозд був одержимий ідеєю робити модерний літературно-мистецький часопис, який виправдовував би свою назву й віддзеркалював культурне життя столиці. Але ідея виявилася нездійсненною: з одного боку, доводилося відбиватися від графоманів, а з другого – остерігатися, «дабы чего не вышло». Тоді, в добу глибокого застою, я вперше побачила Леся Танюка – елегантного чоловіка за сорок. Що це людина незвичайна, прочитувалося на обличчі нашого головного редактора: він із природною (а не робленою) пошаною слухав московського гостя. Той запропонував редакції спогади про Леся Курбаса видатного психолога, дійсного члена АПН Олександра Запорожця. Вселяв повагу манерою триматися й говорити, вже не кажучи про інтелект. Стаття вийшла, а через кілька років, на початку 1988-го, я одержала книжку «Леся Курбас. Статті и воспоминания», що вийшла в московському видавництві «Искусство» (Леся Степанович був одним з упорядників і автором коментарів). Книжка про Леся Курбаса розійшлася на весь російськомовний Радянський Союз. До спогадів Леся Танюк залучив відомих людей московської культурної еліти – це був внесок в україністику, в популяризацію українських мистецьких надбань у Росії. Книжка й сьогодні, коли вже вийшло чимало літератури про Курбаса, – гідний пам'ятник митцеві. Актуальні слова, що «без Курбаса скільки-небудь серйозний огляд тодішніх літературних процесів буде ущербним, неповнокровним, (...) його погляди на театр і літературу впливали на літературне оточення».

Нині, коли побачили світ спогади незабутньої Ірини Жиленко, чудово розумію, ким Леся Танюк був для шістдесятників. Вигнаний з України після спроб якщо не реформувати, то бодай пробудити український театр від тривалого корнійчуківського наркозу, він реалізував себе як досить успішний режисер у Москві, не асимілювався в тамтешньому морі, а дбав про українську культуру.

З початком перебудови Леся Степанович повертається до Києва й очолює Молодіжний театр. «Диктатура совісті» Михайла Шатрова викликала пожавлення в театральному світі, а презентація п'ятитомника Вільяма Шекспіра українською мовою стала справжнім святом для інтелігенції.

Час, виділений долею, – найбільша коштовність. Леся Танюк часу не марнував, працював безперервно. Його спадщина невичерпна й з роками зростатиме в ціні. Поховали Леся Танюка на Байковому цвинтарі, 59-та ділянка, біля Богдана Ступки.